

УДК 81'373:82–92(44)"20"

М. К. Лисюченко,

аспірант

(Київський національний лінгвістичний університет)

fionarules8@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА У СУЧАСНОМУ ФРАНЦУЗЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто сучасні підходи у вивченні концептуальної метафори, зокрема у світлі теорії концептуальної інтеграції. Традиційна типологізація концептуальних метафор, виділена європейськими вченими-когнітивістами, проектується на сучасний французький політичний масмедійний дискурс.

Аналіз новітніх праць з даної проблематики дозволяє виділити найрозповсюдженіші концептуальні метафори французького політичного дискурсу. Виявлено, що політичний дискурс використовує всі типи концептуальних метафор для аргументативності та сугестивності своїх основних властивостей.

Серед найхарактерніших для сучасного французького політичного дискурсу концептуальних метафор можна виділити метафору "Держава – це людина".

Мета. Враховуючи когнітивну парадигму розвитку сучасної лінгвістики, у статті здійснена спроба типологізувати концептуальні метафори у сучасному французькому політичному дискурсі.

Актуальність обраної теми дослідження визначається загальною спрямованістю сучасних мовознавчих досліджень на вивчення концептуальних метафор. Лінгвістичне дослідження представленого типу метафор допомагає встановити вектор розвитку масмедійного політичного дискурсу. Робота також зумовлена недостатнім висвітленням сучасного стану основних положень теорії концептуальної метафори у лінгвістичній науці, який дозволить окреслити подальші перспективи її розвитку.

Предметом статті є лінгвокогнітивні дослідження концептуальних метафор.

Об'єктом статті виступають найтиповіші концептуальні метафори сучасного французького політичного дискурсу.

Матеріалом дослідження слугують класичні праці засновників теорії концептуальної метафори, так само як і сучасні роботи із зазначеної проблематики.

Наукова новизна роботи полягає у першій спробі застосування положень теорії концептуальної метафори у французькому політичному дискурсі початку XXI ст. та в огляді сучасних положень, що доповнюють цю теорію.

Виклад основного матеріалу. Когнітивний підхід у вивченні явищ лінгвістичного порядку змінив ставлення до метафори як до стилістичного прийому (тобто суто лінгвістичного феномену) на погляд, який розглядає метафору як одну з основних ментальних операцій людини. Когнітивний підхід дозволив вивчати метафору як засіб образності не тільки у художньому тексті, але й у науковому дискурсі, зокрема, політичному.

Теорія концептуальної метафори Дж. Лакоффа досліджує метафору як індивідуально-динамічний феномен на противагу традиціоналістському риторико-стилістичному підходу, який аналізує явище метафори як чисто лінгвістичне явище [1: 49]. Автори теорії концептуальної метафори Дж. Лакофф і Джонсон презентують якісно новий погляд на явище метафори завдяки тому, що відмовляються визнавати базові концепти, які лежать в основі метафор за такі, які не можуть бути розкладені в подальшому аналізі.

Основна роль метафори, за поглядами вищезазначених учених, полягає у тому, що метафора розширює існуючі категорії: вона додає нові категорії до вже існуючих, таким чином довершуючи структурування категорій, що утворились раніше.

Серед характеристик системи метафор політичного дискурсу виділяють такі дві властивості, як архетипічність та варіативність. Архетипічність метафор полягає в універсальності концептів, на базі яких вони утворюються. Варто зазначити, що архетипічні метафори є зрозумілими для носіїв будь-якої культурної та релігійної традиції. Автор поняття "архетипічна метафора" М. Озборн доводить, що політичний дискурс, бажаючи переконати адресата, використовує образи природного циклу, темряви та світла, тепла та холоду, хвороби та здоров'я [2: 22]. М. Озборн також вказував на той факт, що людина здатна метафорично асоціювати владу з верхом, а усі небажані символи розташовувати унизу просторової осі, що можна порівняти з орієнтаційними метафорами в теорії концептуальної метафори [2: 24]. У подальших працях учений демонструє, що технологічний прогрес може зменшувати кількість архетипічних метафор.

Архетипічність політичної метафорики отримала оформлений вигляд у теорії концептуальної метафори, згідно з якою механізми метафоризації несвідомі та визначаються фізичним досвідом взаємодії людини з навколишнім середовищем. Проте теорія концептуальної метафори, будучи узгодженою з основними концептами тієї чи іншої культури, не тільки долає недоліки культурного універсалізму, але і не виключає діахронічної варіативності політичної метафорики.

© Лисюченко М. К., 2013

Варіативність метафори проявляється в динаміці рівня метафоричності політичного дискурсу та у зміні домінуючих метафоричних моделей у певний конкретний історичний період.

Згідно з теорією концептуальної метафори в основі метафоризації знаходиться процес взаємодії між структурами знань двох концептуальних доменів – сфери-джерела та сфери цілі. У результаті односпрямованої метафоричної проекції із сфери-джерела у сферу цілі елементи сфери-джерела структурують менш концептуалізовану сферу-ціль, що становить сутність когнітивного потенціалу метафори. Базовим джерелом знань для концептуальних доменів є досвід безпосередньої взаємодії людини з оточуючим середовищем, причому первинним є фізичний досвід, який організує категоризацію дійсності у вигляді простих когнітивних структур.

Припущення про те, що при метафоричній проекції у сфері-цілі частково зберігається структура сфери-джерела, стало базою для гіпотези інваріантності [3: 51]. Завдяки властивості інваріантності уможливлюються метафоричні наслідки, невиражені експліцитно, але які виводяться на основі фреймового знання. Так, когнітивний фон сфери-джерела певним чином визначає спосіб досягнення сфери-цілі та може слугувати основою для прийняття рішень.

Європейська школа дослідження концептуальних метафор виділяє такі їх типи як, орієнтаційні (які не містять структурного впорядкування одного поняття у термінах іншого, але формують організацію цілої системи за подібністю до деякої іншої системи) та онтологічні (метафори сутності та субстанції). М. Редді виділяє також кондуїтні метафори (думки (ідеї) є об'єкти (предмети), які ми кладемо у контейнер (надаємо їм мовної форми) та передаємо реципієнтам) [3: 71].

Є. В. Будаєв вказує, що дослідники політичної метафори цікавляться двома типами кореляції метафоричних виразів та свідомості людини [4: 111]. Перший тип полягає "у виявленні структур колективного підсвідомого", які не є вираженими експліцитно. Цей аспект можна сформулювати як "свідомість (підсвідоме) визначає метафори", де аналіз метафор – це аналіз концептуальних структур. Прагматичний потенціал метафор свідомо використовується у політичному дискурсі для переконцептуалізації картини світу адресата. Цей підхід може бути названий "метафори визначають свідомість".

Різноманітність підходів до проблеми метафори усередині самої теорії концептуальної метафори проковує дослідників на поглиблення та доповнення положень теорії. Зокрема, А. Мусолфф пропонує проаналізувати такий погляд на концептуальну метафору, при якому структура сфери-джерела чітко детермінує досягнення сутностей сфери-цілі та пропонує доповнити теорію концептуальної метафори поняттям концептуальної "еволюції" метафор [5: 98].

Ще одним доказом невід'ємності метафоричного мислення від людської свідомості є висновки дослідниці К. Ландтсхеєр, яка довела, що кількість метафор в періоди політичних криз та нестабільних ситуацій значно збільшується [5: 104].

Когнітивний підхід до метафор знайшов своє логічне завершення у працях Дж. Лакоффа та М. Джонсона, які розробили теорію, яка систематизувала розгляди метафори як особливого когнітивного механізму. Теза вчених про те, що метафора не обмежується лише сферою мови, але що самі процеси мислення людини значною мірою метафоричні, дозволила вивести метафору за межі мовної системи та розглядати її як феномен взаємодії мови, мислення та культури. Лакофф і Джонсон постулювали, що понятійна система людини, в рамках якої вона думає та діє, по суті є метафоричною [1: 50].

Користуючись категоризацією А. Чудінова, який аналізує метафоричні моделі політичного дискурсу, у французькому політичному дискурсі можна виділити метафоричну модель *війна*, яка уподібнює політичний світ до світу воєнного, як на лексичному, так і на стилістичному рівні. Мілітарна за сферою-джерелом метафора одночасно фіксує існуючу подібність між воєнною та виборчою компаніями, та в той же час сама зближує ці концептуальні сфери та підказує політичні рішення, що певним чином визначають стратегію та тактику політичної боротьби:

Emotion et desarroi dans *le camp* Royal [Figaro 2011, № 20942];

Martine Aubry et Francois Hollande *se lancent dans la course aux ralliements* [Figaro 2011, № 20942];

"Francois Hollande est seul qui puisse *battre Nicolas Sarkozy*, le seul" [Le Monde 2011, № 20762].

Орієнтаційні метафори як один із видів метафор згідно з теорією концептуальних метафор не надають структурного упорядкування поняття в термінах іншого поняття, але організовуються як система за подібністю до певної іншої системи. Так, у масмедійному французькому політичному дискурсі виділяємо поняття, пов'язані з просторовою орієнтацією "верх-вниз", "перед-за", "центральний-периферійний". Така кореляція орієнтації з метафорами як способом мислення та вираження думки пов'язана з тілесним (фізичним) досвідом людини, тобто, вони не є випадковими, а формуються на основі існуючого у людини досвіду. Метафорично "верх", "перед", "центральний" характеризують позитивну якість, підняття нагору асоціюється з поліпшенням матеріального, духовного, соціального становища, підйом кар'єрними сходинками (щастя – наверху, сум – унизу; мати владу – уверх, бути підлеглим – унизу; високий статус – уверх, низький або відсутність статусу – унизу; гарне – вверху, погане – унизу, рівновага – це щастя, порушення рівноваги – це проблеми).

Cette fois elle *tombe du haut* [Figaro 2012, № 20978] ;

Avec environ 7 % des suffrages, elle est arrivée... en quatrième position, 10 points *derrière Arnaud Montebourg* [Figaro 2012, № 20978];

Pire : elle *devance de peu Manuel Vals* [Le Monde 2011, № 20769];

... les négociations avec les alliés potentiels et les investitures des candidats de PS, où il faudra *respecter l'équilibre des courants* [Figaro 2011, № 20947];

2009 a vu une femme accéder aux *plus hautes fonctions*, présidente ou premier-ministre, en Lituanie, en Croatie, en Islande [Figaro 2012, № 20973];

La Finlande..., a détenu en 2010 la palme d'or de la féminisation du pouvoir, avec une femme *à la tête de l'Etat* et un autre chef du gouvernement [Le Monde 2011, № 20766];

Lorsque les femmes accèdent au *sommet du pouvoir politique*, en quoi sont-elles différentes de leurs collègues masculins ? [Le Monde 2011, № 20768];

Les marchés préfèrent les outils comme le MES ...et il offre un *meilleur équilibre* entre capital et garanties [Figaro 2012, № 20967];

Le chef de l'Etat sait qu'il doit *se monter plus proche* des Français [Figaro 2012, № 20973];

Pourtant il va bien falloir se positionner pour *ce sommet social* qui prend l'allure de premier rendez-vous de la campagne présidentielle entre Nicolas Sarkozy et François Hollande [Le Monde 2011, № 20769].

У французькому політичному масмедійному дискурсі також представлені онтологічні метафори, які ще називають метафорами сутності та субстанції. Події та дії метафорично осмислюються як об'єкти, заняття як речовини, стани як вмістилища. Найбільш розповсюдженою метафорою цього типу є концептуальна метафора "Держава – це людина" ("держава – це сутність"):

C'est le temps qu'il a fallu au gouvernement pour publier les décrets d'application et *bâtir un service public* de l'orientation... [Figaro 2011, № 20947];

Le fonds monétaire international, qui *contribue* déjà pour un tiers aux sauvetages européens, *manque* de réserves [Figaro 2011, № 20942];

Les Etats *se sont donnés un délai* de dix jours pour caler la mécanique [Le Monde 2011, № 20769];

L'Etat *a moins remboursé d'impôts* que prévu, notamment après des contentieux fiscaux [Figaro 2012, № 20971];

Le Sénat *s'est beaucoup politisé* [Figaro 2012, № 20973].

Виходячи із зазначеного вище можна зробити **висновок**, що політичний дискурс використовує всі типи концептуальних метафор для аргументативності та сугестивності своїх основних властивостей. Серед найхарактерніших для сучасного французького політичного дискурсу концептуальних метафор виділяємо метафору "Держава – це людина" (а також всі похідні від слова держава: інфляція – це сутність, парламент – це сутність, бюджет – це сутність). Серед орієнтаційних метафор найуживанішими є просторові метафори, пов'язані із сприйманням "верху" як чогось гарного, того, до чого треба прагнути та "низу" як початкового етапу руху "нагору".

Незважаючи на популярність теорії концептуальної інтеграції, запропонованої Лакоффом та Джонсоном, теорія концептуальної метафори продовжує активно розроблятися сучасними філологами. Вона залишається особливо актуальною для політичного дискурсу, який використовує всі можливі засоби для ефективної апеляції та аргументації з метою досягнення своїх імпліцитних та експліцитних цілей. У подальшому перспективним представляється детальне вивчення концептуальних метафор по відношенню до інших популярних теорій когнітивістики, зокрема, теорії концептуальної інтеграції та ментальних просторів Ж. Фоконьє та М. Тернера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лакофф Дж. Метафори, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон ; [пер. с англ. ; под ред. и с предис. А. Н. Баранова]. – М. : Едиториал, 2004. – С. 20–56.
2. Osborn M. Archetypal Metaphor in Rhetoric : The Light-Dark Family / M. Osborn // Quarterly Journal of Speech. – 1967. – Vol. 53. – P.13–25.
3. Lakoff G. More Than Cool Reason : A Field Guide to Poetic Metaphor / G. Lakoff, M. Turner. – Chicago : Chicago University Press, 1989. – P. 43–72.
4. Будаев Э. В. Метафора в политическом интердискурсе / Э. В. Будаев, А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2006. – С. 110–119.
5. Musolf A. Metaphor and Political Discourse. Analogical Reasoning in Debates about Europe / A. Musolf. – Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2004. – P. 97–113.
6. Drulak P. Metaphors and Creativity in International Politics. Discourse Politics Identity [Електронний ресурс] / P. Drulak. – Режим доступу : www.lancaster.ac.uk/ias/researchgroups/dpi/docs/dpi-wp3-2005-drulak.doc. -2005.
7. Ritchie D. Metaphors in Conversational Context : Toward a Connectivity Theory of Metaphor Interpretation / D. Ritchie. – Metaphor and Symbol, 2004. – Vol. 19. – № 14. – P. 21–47.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Lakoff G. Metaphory kotorymy my zhiviom [Metaphors We Live with] / G. Lakoff, M. Johnson ; [per. s angl. ; pod red. i s predis. A. N. Baranova]. – M. : Editorial, 2004. – S. 20–56.

2. Osborn M. Archetypal Metaphor in Rhetoric : The Light-Dark Family / M. Osborn // Quarterly Journal of Speech. – 1967. – Vol. 53. – P.13–25.
3. Lakoff G. More Than Cool Reason : A Field Guide to Poetic Metaphor / G. Lakoff, M. Turner. – Chicago : Chicago University Press, 1989. – P. 43–72.
4. Budaev E. V. Metafora v politicheskom interdiskurse [Metaphors in the Political Interdiscourse] / E. V. Budaev, A. P. Chudinov. – Ekaterinburg, 2006. – S. 110–119.
5. Musolff A. Metaphor and Political Discourse. Analogical Reasoning in Debates about Europe / A. Musolff. – Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2004. – P. 97–113.
6. Drulak P. Metaphors and Creativity in International Politics. Discourse Politics Identity [Elektronnyi resurs] / P. Drulak. – Rezhym dostupu : www.lancaster.ac.uk/ias/researchgroups/dpi/docs/dpi-wp3-2005-drulak.doc.-2005.
7. Ritchie D. Metaphors in Conversational Context : Toward a Connectivity Theory of Metaphor Interpretation / D. Ritchie. – Metaphor and Symbol, 2004. – Vol. 19. – № 14. – P. 21–47.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Et si une femme était élue présidente? // Le Monde. – 2011. – Octobre 25. – № 20762. – II p.
2. Martine Aubry et François Hollande se lancent dans la course aux ralliements // Le Monde. – 2011. – Octobre 19. – № 20766. – 4 p.
3. Hollande reste favori, Aubry se rapproche // Le Monde. – 2011. – Novembre 1. – № 20768. – 17 p.
4. Chez les partisans : des tons différents, une même ironie / Hollande veut entrer en campagne en son rythme / L'homme qui est passé de "nous" au "je" // Le monde. – 2011. – Novembre 2. – № 20769. – P. 4–5.
5. Regain de tension entre hollandais et aubrystes / Nadine Morano lance le service public de l'orientation pour tous / Marine Le Pen denonce l'attitude du socialiste Michel Sapin // Figaro. – 2011. – Décembre 1. – № 20942. – P. 4–5.
6. Pas d'accord sur le montant du futur fonds de sauvetage / Pour aller plus loin, il faudra encore de la rigueur et de la croissance // Figaro. – 2012. – Janvier 12. – № 20978. – P. 3–4.
7. Le PS veut installer le match Sarkozy-Hollande / Le déficit de l'Etat inférieur à 91,5 milliards en 2011 // Figaro. – 2011. – Novembre 7. – № 20947. – P. 4–5.
8. Le piège du sommet social se referme sur Hollande / Sarkozy prononcera soir des voeux de crise / François Hollande et ses alliés, le combat permanent // Figaro. – 2012. – Janvier 6. – № 20973. – P. 4–5.
9. Paris : Face à Fillon, Dati ne désarme pas // Figaro. – 2012. – Janvier 4. – № 20971. – 4 p.
10. Les ministres grognent contre la gauche sénatoriale // Figaro. – 2011. – Décembre 30. – № 20967. – 5 p.

Матеріал надійшов до редакції 22.01. 2013 р.

Лисюченко М. К. Концептуальные метафоры современного французского политического дискурса.

В статье рассматриваются современные подходы в изучении концептуальной метафоры, в частности, в свете теории концептуальной интеграции. Традиционная типологизация концептуальных метафор, исследованная европейскими учеными-когнитивистами, проектируется на современный французский политический массмедийный дискурс. Анализ последних работ по данной проблематике позволяет выделить самые распространенные концептуальные метафоры французского политического дискурса. Выявлено, что политический дискурс использует все типы концептуальных метафор для аргументативности и суггестивности своих качеств. Среди самых характерных концептуальных метафор современного французского политического дискурса можно выделить метафору "Страна – это человек".

Lysiuchenko M. K. Conceptual Metaphors in the Modern French Political Discourse.

The article is devoted to the modern approaches in the study of the conceptual metaphor, in particularly in correlation with the theory of the conceptual integration. The traditional conceptual metaphors typologization, researched by the European scientists-cognitivists, is projected on the modern French political media discourse. The analysis of the latest works on this question allows emphasizing the most widespread conceptual metaphors in the French political discourse. It is discovered that the political discourse makes use of all types of conceptual metaphors to become more argumentative and suggestive. Among the most widespread conceptual metaphors of the modern French political discourse we can emphasize the metaphor "The State is a man".